

Kütüphane Deneyiminin Beşiği Olarak Çocuk Kütüphaneleri

Mehmet Ali AKKAYA *
Hüseyin ODABAŞ **

Öz

Hiç şüphesiz, bilgi merkezleri dünyasının en önemli yıldızlarından biri de çocuk kütüphaneleridir. Amaç, işleyişi, uygulamalar ve hedef kitle açısından varoluşunun bir bölümünde okul kütüphaneleri, başka bir bölümünde de halk kütüphaneleri ile yoldaşlık eden çocuk kütüphaneleri, bilgi merkezlerinde pek çok öznel ve özel yanın öznesi durumundadır. Günümüzde yalnız örgün eğitim hayatının değil, sosyal ve kültürel yaşamın niteliği açısından da önemli faktörler olarak görülen okuma alışkanlığı, bilgi okuryazarlığı ve yaşam boyu öğrenme yeterliliklerinin erken yaşlarda kazanılması ve bireyde düzenli kütüphane kullanıcısı olma alışkanlığının gelişmesindeki –bilimsel olarak da kanıtlanmış– kolaylaştırıcı rolü, söz konusu özgünlüklerden bazılarıdır. Ülkemiz söz konusu olduğunda, önemi ve değeri biraz geç fark edilen ancak son dönemde üzerinde en çok durulan bilgi merkezi türü olduğunu söylemek de bu listeye eklenmelidir. Yeni bin yılın evrensel gerçeklikleri arasında yer alan rekabet ve hayatı farkına vararak yaşama kavramlarının bilgi merkezlerine yansımaları arasında yer alan bilinçli, özel ve kişisel bilgi talebi olan kullanıcılar ile bu kullanıcıların beklentilerinin karşılanması gerekliliği felsefesi, günümüzde çocuk kütüphanelerini daha da değerli kılmaktadır. Zira yaşamla olan bağları, öğrenme biçimleri, hayal dünyasının hayatlarındaki

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, mehmetaliakkaya@karatekin.edu.tr

** Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, odabashuseyin@gmail.com

yeri, sosyalleşme gereklilikleri, zihinsel gelişimleri ve bilgi ile olan ilişkileri dikkate alındığında, çocuklar bilgi merkezlerinin potansiyeli en yüksek ve pek çok açıdan asıl hedef kitleyi oluşturan kullanıcılarıdır. Literatüre bakıldığında, çocuk kütüphanelerinin daha çok kent yaşamının yaygınlaşmasının yarattığı sosyal hayatın bir talebi olarak ortaya çıktığı ve bu bağlamda geliştiğinin kabul edildiği, diğer katalizör unsurların yerinin farklı listelerde değiştiği görülmektedir. Yalnız bu ilişki dahi, TÜİK 2018 yılı verilerine göre nüfusunun %92,3'ü il ve ilçe merkezlerinde yaşayan Türkiye için çocuk kütüphanelerinin önemini ve gerekliliğini ortaya koymak adına yeterlidir. Bu gerçekliği görememek ya da görmezden gelmek, yalnız bilgi merkezlerinin değil uzun vadede tüm ülkenin kaybı ve görünmezliği olacaktır. Kendine özgü evrensel standartları, ilkeleri ve hizmet anlayışları olan çocuk kütüphaneleri bu açıdan yalnız parçası oldukları toplumun değil, diğer bilgi merkezlerinin geleceği açısından da belirleyici etkiye sahiptir.

Giriş

Çocuk kütüphaneleri, çocukların bireysel gelişimine destek olmak üzere kurulan, evrensel değerlere sahip olduğu kadar, bulunduğu bölgenin yerelliğini de yansıtan kurumlardır. Yaşam kalitesi yüksek, evrensel değerlere ve farklılıklara saygılı bireylerin, topluma katılımı ve katkısı da üst düzeylerde olur. Bu bakımdan çocukluk dönemlerinin mimarı çocuk kütüphanelerinin birey, toplum ve bir bütün olarak devlet yaşamının sağlıklı olmasına önemli katkıları bulunmaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, yaşı ne olursa olsun her çocuğun, ırk, cinsiyet, din-, ulusal ve kültürel geçmiş, dil, sosyal statü, kişisel beceri ve yetenek ayrımı yapılmaksızın, bütün gizilgüçlerinin (potansiyellerinin) gelişimi için bilgi ve materyallere eşit koşullar altında ücretsiz ve açık erişim hakkı olduğunu vurgulamaktadır (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, 1989). Tarafları arasında Türkiye'nin de bulunduğu bu sözleşme, Birleşmiş Milletlerin en fazla ülke tarafından kabul edilen deklarasyonlarından biridir. Sözleşmede dolaylı biçimde ifade edildiği gibi, bebekler ve çocuklar için kütüphane hizmetlerinin varlığı onların

gelişimi ve yaşama hazırlanması sürecinde yeri başka bir uygulama ya da araçla doldurulamayacak kadar önemlidir.

İlk dönemlerdeki sahip olduğu amaçlarını koruyor olsalar da, günümüz çocuk kütüphanelerinin üstlendiği misyonda önemli farklılaşmalar yaşanmaktadır. Yalnızca çocuklara, büyük ölçüde okuma eyleminin yapılabilmesine yönelik sınırlı hizmetler sunan çocuk kütüphaneleri, artık günümüzde ebeveynlere, aile fertlerine ve bakıcılara da uzanan daha geniş kitlelere ve farklı yaş gruplarına, özelleştirilmiş zengin hizmetler sunan bir yapıya dönüşmüştür.

Daha iyi bir okuma kültürü oluşturabilmek, kütüphane ve kitap sevgisi aşılabilmesi için, albenisi yüksek bir ortam oluşturmanın yanı sıra, kütüphanelerde uygulanmak üzere çocukların gelişim düzeylerine uygun şekilde hazırlanmış, nitelikli, uygulanabilirliği yüksek ve çekim alanı oluşturabilecek aktiviteler son derece önemli hale gelmiştir. Bu aktivitelerin çocuklara kitap sevgisi kazandırmanın yanı sıra, iletişim ve dil becerilerini geliştirmede, bilgiye erişim becerilerini güçlendirmede ve kütüphaneyi ve kütüphane hizmetlerini keyifli, eğlenceli ve yararlı bir ortam olarak algılamalarını sağlamada önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir (Gönen, Temiz ve Akbaş, 2015, s. 85).

Günümüz çocuk kütüphanelerinin özelliklerine bütün olarak bakıldığında, değişen unsurları arasında üç özelliğin dikkat çektiği görülmektedir. Çocuk kütüphaneleri **zengin aktivite** sunan merkezlere dönüşmüştür. Geleneksel kütüphane hizmetlerinin yanı sıra, çocuk kütüphanelerinde dil programları, oyunlar, teknoloji olanakları, beceri geliştirme eğitimleri gibi aktivitelerin bireysel olduğu kadar çocuğun çevresi ile birlikte yürütülmesine olanak sağlayan faaliyetlere yer vermeye başlamıştır. Bu değişimle birlikte çocuk kütüphaneleri **mekânsal farklılaşma** yaşamaktadır. Oyuncaklarla ve/veya oyun konsollarıyla oyun oynama, film veya sinema izleme, müzik dinleme, sosyalleşme gibi özel alanlara ihtiyaç duyulan faaliyetler için yeni yerler oluşturulmakta ve/veya mekân içerisinde düzenlemelere gidilmektedir. Yeni açılan kütüphanelerde ise çocukların yaş gruplarına uygun özel alanların estetik özellikleri dikkat çekmektedir. Üçüncü değişiklik ise çocuk kütüphanelerinde **zengin aktiviteler için kütüphane kaynakları dışında kent/bölgenin sermayedarları, gönüllüleri ve yöneticileri gibi çeşitli dinamiklerinden yararlanılmasıdır**. Ortak programlar ve gönüllülük, çocuk kütüphanelerinin en dikkati çeken kaynakları arasında yer almaya başlamıştır.

Çocuk kütüphanelerinde aktiviteye uygun gönüllü görevlilerin desteği ile çok sayı ve çeşitlilikte program düzenlenebilmektedir. Program sayısı ve çeşitliliğinin aynı zamanda hizmetin maliyetine de etki etmesi, çocuk kütüphanecilerini kaynağı dışarıdan temin etme arayışına itmiş; bunun sonucunda gönüllülüğün alanı, bağışı da içine alacak şekilde genişleme başlamıştır.

Çocuk Kütüphanelerinin Tanımı ve Değişen Önemi

Çocuk kütüphanesi, çocuk okuyucular için hazırlanmış bağımsız yapılar içinde ya da halk kütüphanelerinin ayrı bir biriminde onların fiziksel ve ruhsal özelliklerine uygun olarak toplanan özel koleksiyon ve sağlanan hizmetlerin bütünüdür. Bu özellikleri içinde çocuk kütüphanesi, hem hitap ettiği kesimin gereksinimini karşılayan özel derme; hem de bu dermeyi içinde bulunduran kütüphane türü anlamına gelmektedir. Büyük halk kütüphanesi binalarında genellikle bütün bir kat ya da özel bir alan içerisinde tasarlanan çocuk kütüphanelerinin, son dönemlerde bağımsız binalar şeklinde oluşturulması da yaygınlık kazanan bir model olmuştur.

Halk kütüphaneleri çatısı altında örgütlenen çocuk kütüphanelerinin, bir kısmı diğer tür kütüphaneler altında da faaliyet gösterebilmektedir. Örneğin Hindistan'da bazı üniversite kütüphanelerinde çocukların ihtiyaçlarını karşılayan birimler açılmış; Fildişi Sahili'nde ulusal kütüphanenin sorumluluklarından biri de çocuklara kütüphane hizmeti vermek olmuştur. Almanya, Fransa, Japonya, Ürdün gibi bazı ülkelerde halk kütüphanelerinin altında örgütlenmeye ek olarak, herhangi bir kütüphaneye bağı olmayan, müstakil çocuk kütüphaneleri de bulunmaktadır (Children's libraries, 2004).

Eğitim sistemlerinin teknoloji ile bütünleşmesi, eğitim ve öğrenimde oyunlaştırma, sosyalleştirme ve kaynaştırma gereksinimleri ve çocukların teknolojiye olan eğilimlerini doğru yöne kanalize etme gibi ihtiyaçlar, çocuk kütüphaneleri üzerinde günümüze kadar yapılan tanımları yetersiz kılmaktadır. ECRR (Every Child Ready to Read) programı kapsamında hazırlanan raporda Amerika Birleşik Devletleri'de çocuk kütüphanelerinde yenilikçi hizmetlerin beş temel hedef üzerinde planlanmakta olduğu görülmektedir (Neuman, Molan ve Celano, 2017, s. 7):

- Anlatma,

- Şarkı söyleme,
- Okuma,
- Yazma,
- Oynama.

Bu çerçevede konuya ilişkin hazırlanan kaynakların büyük bölümünde çocuk kütüphaneleri üzerinde yapılan tanımlamalarda söz konusu amaçlara ya doğrudan ya da dolaylı olarak yer verildiği görülmektedir. Örneğin Akkaya (2018a, s. 333), çocuk kütüphanelerini ‘çocuklara yönelik hizmetler ile onların bilgi gereksinimlerini karşılayan, onların sağlıklı ve başarılı birer yetişkin olmaları için son derece önemli olan merak etme ve hayal kurma güdülerini besleyen bilgi merkezleri’ şeklinde tanımlamaktadır. Akanwa (2013) çocuk kütüphanelerini ‘halk kütüphanelerinin belirli bir yaş grubundaki tüm çocuklara ücretsiz olarak kitaplar, zenginleştirilmiş aktiviteler ve diğer eğitim kaynakları sağlayan bölümü’ şeklinde betimlemektedir. Ülkemizde çocuk kütüphanelerinin asıl sorumlusu, yürütücüsü ve denetçisi konumunda olan Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın ilgili yönetmeliğinde ise bu bilgi merkezi türü; “il veya ilçe halk kütüphanesine bağlı olarak on dört yaşına kadar olan çocuklara ayrı bir binada hizmet veren” ve “çocuk ve gençlerin zihinsel yaratıcılıklarını geliştirmelerini destekleyerek bu yönde fırsatlar sunan” (Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği, 2012) kütüphane olarak tanımlanmıştır.

Çocuk kütüphaneleri üzerinde yapılan tanımların pek çoğunda, önceki dönemlerde bu kütüphanelerin misyonuna yönelik işaret edilen rol ve sorumlulukların genişlemiş olduğu anlaşılmakta; çocuk kütüphanelerinin değişen durumunun, onun için yapılan tanımlara yansdığı görülmektedir. Bu doğrultuda çocuk kütüphanelerinin amaçları üzerine yapılan değerlendirmelerde de yıllar içerisinde farklılıklar oluşmuştur.

Bu değerlendirmeler ışığında IFLA çocuklara yönelik kütüphane hizmetlerinin amaçlarını şu maddelerle sıralamaktadır (Libraries for Children and Young Adults IFLA Section, 2003):

- Kütüphaneler, serbest zamanlarında her bireyin gereksinim duyduğu bilgiyi, bilgi kaynaklarını, kültürel gelişimi, yaşam boyu öğrenmeyi ve yaratıcı programları, her vatandaşa bir hak olarak vermeyi kolaylaştırır.

- Çocukların kaynaklara ve medyaya açık erişimle ulaşabilmelerini; aynı zamanda okuma ve okuryazarlığa yönelik kültürel ve eğlenme/dinlenme programlarından yararlanmalarını sağlar. Bu yönüyle çocuk kütüphaneleri doğrudan çocuk haklarına karşı sorumluluğu yerine getirir ve onların en iyi düzeyde gelişebilmelerini sağlamak üzere ortam hazırlar.
- Çocuk kütüphaneleri, çocuklar ve ebeveynleri veya bakıcıları için çeşitli etkinlikler yapar. Çocuk kütüphaneleri okul veya aile gibi ortamların dışında, hak ve sorumluluklarını öğrenebilmelerine, hak ve özgürlüğün geliştirilmesi ve korunması bağlamında beceri kazanabilmelerine yönelik olanaklar sağlarken; bilgi edinmenin, hakların ve özgürlüklerin teşvik edilmesi ve korunmasında gerekli becerilerin kazanılması için fırsatlar sunar.

Söz konusu amaçları dikkate alan ve çocuk kütüphanelerinin tüm potansiyel kullanıcılarını gözetken IFLA, kütüphanenin amaçlarını şu şekilde ayrıntılandırmıştır (IFLA Bebekler ve Küçük Çocuklar İçin Kütüphane Hizmetleri Rehberi, 2007);

- Her bebek ve yürümeye başlayan çocuğa, küçük çocuklarla çalışan bakıcılara ve diğer yetişkinlere ek olarak, onlar ve ebeveynleri ve diğer aile üyelerinin yararlanabileceği oyuncakları, kitapları, multimedya ve diğer çeşitli kaynaklarını içeren ortamlara erişimi kolaylaştırmak,
- Kitap ve okuma sevgisini özendirmek için zengin basılı ortam oluşturmak,
- Teknoloji kullanımı ve multimedya becerilerinin gelişimine erken yaşta erişim olanağı sağlamak,
- Toplumda kültürel çeşitliliği sergileyici materyaller açığa çıkarmak,
- Bebeklerin ve küçük çocukların konuşma gelişimlerini teşvik etmek,
- Özellikle dilsel ve etnik azınlıkların, dil ve okuma becerilerinin gelişimi için okumanın/sesli okumanın önemini ailelere vb. bildirmek,

- Çocukların gelişimini ve okulöncesi becerilerini iyileştirmeye yönelik olarak, aileleri ve bakıcıları sesli okuma, kitapların ve diğer materyallerin kullanımı konularında eğitmek,
- Halk kütüphanelerindeki materyallerin ve kaynakların yaş gruplarına uygunluğu konusunda aileleri ve bakıcıları bilgilendirmek,
- Çocuklara, ebeveynlerine ve bakıcılarına diğer ailelerin ve kültürlerin sergilendiği öyküleri tanıtmak,
- Yaşam boyu okur-yazarlık başarısına yol açmak için başarılı kütüphane ziyaretlerini alışkanlık haline getirmek,
- Şimdi ve gelecekte bebeklerin ve küçük çocukların bakımı ve eğitimi için, onlarla birlikte yaşayan birer destekçi ve yol gösterici olmak,
- Çocukların bakıcılarıyla birlikte paylaşma ve sosyalleşme adına bir araya gelebilecekleri bir alan sağlamak,
- Çocuklar ve aileleri için sıcak ve güvenli alanlar sağlamak.

IFLA tarafından hazırlanan bu amaçlara, taslak olarak yayımlanmış olan yeni raporunda değişimi içerecek şekilde yeni maddeler de eklenmiştir. Örneğin bu raporda, fırsatlar sunması nedeniyle dil ve okuryazarlık becerilerine yönelik çocuklara ve ailelerine sunulan hizmetler, çocuk kütüphanelerinin öncelikli amaçları arasında yer almaktadır. Benzer şekilde marjinal gruplar ve sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı gruplar da dahil olmak üzere, toplumdaki tüm çocuklara sosyal yardım programları ve hizmetleri sunmak da çocuk kütüphanelerinin asıl amaçları arasında gösterilmektedir (“IFLA guidelines for library services for children (GLSC) - Working Draft”, 2017).

Oluşturuldukları ilk örneklerden itibaren öncelikli amaçları olan erken dönemlerde çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak, günümüzün çocuk kütüphanelerinin de temel hedeflerinden biridir. Bunu yaparken çalışmalarını, çocukların yerel, ulusal ve dünya edebiyatıyla tanışmalarını sağlamak üzere planlar ve eğitim gereksinimlerini karşılamaya çalışırlar. Bu yönüyle verdikleri hizmetler, çoğunlukla buldukları yerin eğitim sistemine paralel olarak geliştirilir (Reitz, 2004).

Çocuk kütüphanelerinde eskiden olduğu gibi faaliyetlerin yalnızca kitapla sınırlandırılması günümüz koşulları için uygun olamaz. Zira bu durum hem çocukların renkli dünyasına hitap etmez, hem de ev ve okul gibi çevrelerinde

bildikleri ve yararlandıkları görselleştirilmiş araç ve ortamlardan yoksun kütüphane hizmetleri onlara keyifli gelmez. Etkinlikler, çocukların kendi yeteneklerini keşfedebilmelerini sağlayacak ya da onların yeteneklerine ışık tutarak başkalarının onları keşfetmesinin yolunu açacak çeşitlilikte olmalıdır. Bu amaçla çok yönlülük esası içerisinde yürütülen bütün etkinlikler, elbette çocukların olumlu bir kişilik geliştirmesine katkı sağlamayı hedeflemelidir. En küçüğünden büyüğüne çocukların kelime dağarcıklarının ve dil becerilerinin zenginleştirilmesi, bilgiye erişimin doğru ve etkili şekilde yapılmasına yönelik yöntemlerin kazandırılması, okuma zevkinin aşılmasının yanında, okuma okuryazarlığı yetkinliğinin verilmesi ve iyi bir kütüphane kullanıcısı olmasının sağlanması gibi pek çok amacın hedeflenmesi gerekmektedir.

Bu amaçla, son dönemlerde gelişen dünyada çocuk kütüphanelerinde iki hedefin yeniden biçimlenmekte olduğu görülmektedir. Bilim dünyasında, yaşam boyunca pek çok konu hakkında bilinmesi gerekenlerin insan yaşamının ilk üç yılı içerisinde öğrenildiği teorisi yaygınlık kazanmaya başladı. Bu teoriye uygun olarak eğitim bilimcilerin bir bölümü, her insanın eğitiminin doğumdan itibaren başladığı savını dile getirmekte; erken yaşlardan itibaren her çocuğun eğitim sisteminden yararlanması gerektiği iddiasını savunmaktadır. Dolayısıyla çocuk kütüphanelerinde de hizmetler bu duruma uygun olarak gözden geçirilmekte ve çeşitlenmeye devam etmektedir. Çocukların kütüphaneye ailesi ile birlikte geldiğinde daha kalıcı birer kullanıcıya dönüştüklerini düşünmeleri de, kütüphanecilerin kullanıcı politikalarını yeniden değerlendirmelerinde etkili olmuştur. Bu düşünce kütüphanecilerin, zaman içerisinde kullanıcıları aileleri ile birlikte kütüphaneye çekecek hizmetleri yaşama geçirmeye zemin hazırlamıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde *The Every Child Ready to Read* (ECRR) inisiyatifi tarafından hazırlanan raporda, çocuk kütüphanelerinde ailelerin kütüphaneye alıştırılması süreci üç adımlık bir gelişim periyodu içerisinde özetlenmektedir (Neuman ve diğerleri, 2017, ss. 15-19):

Şayet kütüphane duvarları konuşabilseydi, şu üç şeyi söylerdi:

1. Hadi içeri gir ve bir süre bizimle kal,
2. Hadi bizimle oyna,
3. Hadi birlikte okuyalım.

Söz konusu raporda ülkenin tamamında insanların çoğunun kütüphanelerde yalnızca okuma yapıldığı önyargısına sahip oldukları; çocuk kütüphanelerinde yaşanan gelişmelerden, verilen hizmetlerden, yeni programlardan ve köklü değişikliklerden büyük ölçüde haberdar olmadıkları ifade edilmektedir. Bu nedenle kütüphaneye bir şekilde gelenlerin, bir miktar kaldıktan sonra aktivitelere kalmayı tercih ettikleri ve kütüphanenin aktif birer katılımcısı olmaya başladıkları örneklerle anlatılmaktadır (Neuman ve diğerleri, 2017, s. 15). Kütüphanecilerin, çocukla birlikte kütüphaneye gelenleri burada bir miktar tutma; burada kalanları kütüphane süreçlerine dâhil etme; çocukların gelişimi için gerekli olan aktiviteleri öğretme ve kütüphane dışında da uygulanmasını sağlama konularında planlar geliştirdikleri anlaşılmaktadır.

Çocuk Kütüphanelerinin Tarihsel Gelişimi ve İşlevleri

Halk kütüphaneleri, uzun zamandır çocukların gereksinimlerini karşılama yönünde hizmetler vermektedir. Bağımsız çocuk kütüphanesi ve/veya bölümünün ilkeleri hakkında belirsizlikler bulunsa da, bu amaçla kurulan kütüphanelerin ilk örnekleri Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmektedir. American Library Association ("American Library Association", 2015)'in web sitesinde Plummer'e atfedilen bilgilere göre Brookline Halk Kütüphanesi'nin okuma ortamı oluşturma amacıyla 1890 yılında, bodrum katında kullanılmayan bir odayı çocukların hizmetine açmış olması bu amaçla kurulan ilk örnektir. Ardından 1893 yılında Minneapolis Halk Kütüphanesi, çocuklar için bir kütüphane kurar; 1894'te Cambridge Halk Kütüphanesi bir okuma odası oluşturur. 1895'te Boston, Omaha, Seattle, New Haven ve San Francisco'da halk kütüphanelerinin bir kısmı yalnızca okuma odası, diğer kısmı ise hem okuma hem de ödünç verme hizmetini kapsayan çocuk bölümleri açarlar. Bir sonraki yıl bunları Detroit, Buffalo, Pittsburgh, Pratt Brooklyn Enstitüsü, Everett (Mass.) ve Kalamazoo (Mich.) halk kütüphaneleri takip eder.

Buna karşın bir yazısında Sebak (2011), Massachusetts'te Robbins Kütüphanesinin 1835'te çocuklar için ücretsiz bir kütüphaneye sahip olduğu iddiasını dile getirmektedir. İlk kurulan örneklerde bağımsız çocuk okuma odalarının 'gürültülü çocukların yetişkin okuma odalarından çıkartılması' (Nix, 2011) amacıyla oluşturulduğuna dair ifadelerin yer alması; kütüphanelerin belli bir dönem boyunca her yaş grubuna hizmet veren, karma bir yapılanmaya sahip olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla çocukların,

kütüphane hizmetlerinden ilk kez çocuk kütüphanelerinin ve/veya bölümlerinin kurulmasıyla birlikte yararlanmaya başladıklarını düşünmek yanıltıcı olabilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kütüphanelerin hizmetlerini çocukların gereksinimleri doğrultusunda geliştirmesinin 19. yüzyılın son dönemine denk gelmesi, o yıllarda çocukların geleceğini inşa etme sürecinde kütüphanelerin yeni roller üstlenmesi gerekliliğine işaret eden eğitim raporlarının etkili olduğu bilinmektedir. Örneğin, 1876 yılında Eğitim Komisyonu Bürosu tarafından halk kütüphanelerinin tarihi, mevcut durumu ve yönetimine ilişkin hazırlanan raporda; halk kütüphanelerinin çocuklara yasaklı olması politikasının yanlış olduğu ve bu durumun değiştirilmesi gerekliliği izah edilmeye çalışılmıştır. Zira çocukların gelecekte iyi bir eleştirel okuma alışkanlığına sahip olabilmesi, erken dönemlerde kütüphanelerden yararlanmak suretiyle okuma alışkanlığı kazanmalarını gerektirmektedir. Bu tür raporların, çocuklara yönelik geliştirilen özel sağlık, hukuk, sosyal sistemlerinin ve John Dewey'in kütüphanelerin misyonuna yönelik belirlediği hedeflerin etkisiyle, kütüphaneler yüzyıl sonuna doğru kapılarını çocuklara iyice aralamış oldular (Walter, 2001, ss. 1-2).

Türkiye'de çocuk kütüphanesi kurulmasına ilişkin ilk adımlar Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren atılmış olsa da, ilk örneği bir kamu kuruluşu çatısı altında yaşama geçirilebilmiş değildir. İlk çocuk kütüphanesi 1925'de Türk Ocakları tarafından Akhisar'da kurulmuştur (Keseroğlu, 1987, s. 138). Bu girişimi, yenileri izlemiş ve çocuk kütüphanelerinin sayısı zamanla artmıştır. Ülkemizde çocuk kütüphaneciliğinin rehber kimlikleinden biri olan Meral Alpay'ın öncülüğünde, 26 Mart 1979 tarihinde açılan vebir ilk olma niteliği taşıyan İstanbul Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı (1991, 36), yaşanan artışa önemli bir ivme kazandırmıştır. Demircan (2006)'a göre 2000 yılının sonlarına doğru halk kütüphanelerine devredilen çocuk kütüphanelerinin sayısı 72'dir. Oysa bu sayı 1966'da 179; 1974'te 286; 1979'da ise 296'dır. Çocuk kütüphanelerinin sayısının daha sonraki yıllarda hızla azalarak 1986'da 106'ya kadar gerilediği ve en nihayet halk kütüphanelerine devredilmelerinden önce söz konusu sayının 72'ye kadar düştüğü bilinmektedir (akt. Demircan, 2006, s. 179).

Ülkemizde çocuk kütüphaneleri Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde, halk kütüphaneleri çatısı altında ve çoğu aynı bina içerisinde olmak üzere hizmet vermeye devam etmektedir. Yalnızca çocuklara hizmet veren bağımsız çocuk

kütüphanelerinin sayısı oldukça azdır. Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği (2012)'ne göre halk kütüphaneleri doğduğu andan itibaren, toplumun her kesimine, hiçbir ön şart olmaksızın ücretsiz hizmet sunan kamusal mekânlardır. Bu hedef doğrultusunda müstakil çocuk kütüphanelerinin yanı sıra, halk kütüphanelerinin içerisinde çocuklara ayrılmış çocuk bölümlerinde de çocuklara ve ailelerine yönelik hizmetler verilmektedir. 2018 yılı verilerine göre, söz konusu bakanlığın Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı 56 bağımsız çocuk kütüphanesi, 37 ile dağılmış durumdadır (Aldemir, 2018, s. 30). Bakanlığın dışında, özellikle yeni bin yıl ile birlikte ülkemizde belediyelerin yürütücülüğü ve hamiliğinde olan çok sayıda çocuk kütüphanesi de hizmete girmiştir. Bazen ilçe belediyelerinde dahi birden fazla sayıya ulaşan, hizmet çeşitliliğini ve zenginliğini bünyesinde yer aldığı belediyenin olanaklarından alan bu kütüphanelerin ulusal düzeyde toplam sayısı ise maalesef bilinmemektedir.

Kütüphaneler bilgiyle var olan, bilginin nitelik ve nicelik özelliklerine göre gelişim-değişim gösteren ve toplumu doğrudan etkileme yetisine sahip kurumlardır. Bu yeni rol dağılımında bilginin nitelik ve nicelik olarak sürekli gelişim içinde olması asıl belirleyici unsur olmuştur. Yaşanan kimlik değişiminin de etkisiyle, günümüzde her biri kendi kullanıcı kitlesi açısından diğerlerinden çok daha değerli ve gereksinimlere doğru çözüm önerileri getiren çok sayıda bilgi merkezi türü mevcuttur. Bu değişim bilgi merkezleri dünyası için uzmanlaşma olarak tanımlanabilir (Polat ve Akkaya, 2018, s.13). Yaşanan uzmanlaşma ile yoğun bilgi üretimi ve başta elektronik ortam olmak üzere farklı kanallardan gerçekleşen bilgi akışı içinde, kullanıcıların öznel durumlarına ilişkin öncelikli ve gerekli bilgiyi seçmek ve kullanıma sunma bilgi merkezlerinin asıl varlık nedenine dönüşmüştür (Akkaya, 2018a, s. 333). Bilgi merkezi-kullanıcı ilişkisini başkalaştıran ve biraz da kişiselleştiren bu değişim, çocuk kütüphanelerinin evrimi ve günümüzdeki önemini anlam kazanması açısından da belirleyici olmuştur.

Çocuk kütüphaneleri, tıpkı diğer bilgi merkezleri gibi sosyal sorumlulukları da olan toplumsal kuruluşlardır. Bu kimlik tanımını çocuk kütüphanelerinin amaç ve görevlerinin yanı sıra işlevleri üzerinde de belirleyici etkiye sahiptir. Hayal gücünü ve yaratıcılığı beslemeyi, kütüphane bağını sürekli ve güçlü kılmayı, keyifli vakit geçirmeyi, bilgi okuryazarlığı, yaşam boyu öğrenme gibi günümüzde bilinçli bilgi kullanımı açısından vazgeçilmez öneme sahip kavramları içselleştirmeyi varlık nedeni olarak kabul eden çocuk kütüphanelerinin işlevleri şu şekilde listelenebilir;

- Çocukta olumlu bir kişilik oluşturmaya katkı sağlama,
- Çocuğun konuşma gelişimini ve dil becerilerini destekleme,
- Çocuğun bilginin anlam ve önemini doğru öğrenmesine yardımcı olma,
- Çocuğa bilgiye erişim becerisi kazandırma,
- Çocuğun hayal dünyasını daha zenginleştirmesine ve uzun süre korumasına yardımcı olma,
- Çocuğun okumanın keyif ve gücünü keşfetmesine fırsat sunma,
- Çocuğun sürekli okuma alışkanlığı kazanımına yardımcı olma,
- Çocuğun aile ve okul dışında sosyalleşmesine fırsat sunma,
- Çocuğun bugün ve gelecekte iyi bir kütüphane kullanıcısı olmasını sağlama.

Bu işlevler kütüphanenin nitelikli bilgi kaynaklarıyla, okumayı teşvik eden uygulamalarıyla, beklentileri karşılayan hizmet yeterlilikleriyle ve çeşitli kültürel etkinlikleri ile gerçekleştirilebilir.

Yeni binyılda daha etkili bir biçimde hayatımızın vazgeçilmez parçasına dönüşen bilişim teknolojileri ve özellikle de internet, yalnız bilgiye yaklaşımımızı ve bilgiyi ele alışımımızı değil, bilgiden beklentilerimizi de değiştirmektedir. Bu bağlamda çocuk kütüphanelerinin kullanıcı-kütüphane ilişkileri ile işlevleri de değişmeye başlamıştır. Öyle ki bu değişim çocuk kütüphanesinin temel unsurlarının yanı sıra, paydaşların beklentileri ile kütüphanenin hizmet yetenek ve yeterliliklerini de etkisi altına almış durumdadır.

Dünyadaki örneklerine bakıldığında günümüz çocuk kütüphanelerinde geleneksel kütüphane hizmetlerinin dışında okuma aktiviteleri, yabancı dil çalışmaları, konserler, konferanslar, çalıştaylar, açık hava etkinlikleri, gösteriler, sanat çalışmaları, boyama atölyeleri, oyunlar gibi pek çok faaliyetin yürütüldüğü görülmektedir. Ülkemizde de IFLA tarafından önerilen ve dünyada örnekleri yaygınlaşan bazı yaratıcı ve yenilikçi aktivitelerin çocuk kütüphanelerinde yaşama geçirildiği bilinmektedir. Daha önceleri başlayan ve özellikle KÜYAP'2018 etkinlikleri kapsamında genişleyen faaliyetler içerisinde sinema gösterimi, robotik eğitimi, kodlama, bilgi okuryazarlığı,

artırılmış gerçeklik atölyeleri, nefes egzersizleri, sosyal medya eğitimi, kampçılık gibi dinlenme, öğrenme ve beceri geliştirme uygulamalarının çocuk kütüphanelerinde verilmekte olduğu görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014).

Çocuk Kütüphaneciliğinde Temel Unsurlar

Hitap ettiği kullanıcı grubunun farklı özellikleri ve gereksinimleri bu yapılarda hizmet veren personelin kütüphanenin doğasına uygun donatılara sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Görece kısa dönemlerden oluşan çocukluk döneminde bireyler, belirgin psikolojik, algısal ve davranışsal farklılıklar sergilerler. Bu farklılıkları kendi aralarında dengeleyebilmeleri, yetişkinlerle olan diyaloglarını başarılı kılabilmeleri ve kendilerini keşfedebilmeleri, kütüphanelerde onların düşünsel ve duygusal özelliklerine uygun planlamaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Hizmetler, derme yönetimi ve bütçe planlaması gibi pek çok alanı kapsayan planlama sürecinin dikkate alınması gereken en önemli bileşeni personeldir.

Tüm kütüphanelerde olması gerektiği gibi, çocuk kütüphanecileri de genel olarak insanlarla iyi iletişim kurabilmeli, çalışanlarla ve kamuyla saygılı bir şekilde ilgilenebilmeli, düzgün bir görünüme sahip olmalı, duygusal olarak istikrarlı olabilmeli, sağlam ve dürüst bir karaktere sahip olmalı, tarafsız ve objektif bir görüşle kararlar alabilmelidir (Öçalan, 2018, s. 109). Bununla birlikte, çocuk kütüphanelerinin hedef kitlesi dikkate alındığında, kütüphane çalışanlarının pedagoji odağında konumlandırılacak bazı özel yeterliliklere sahip olması gerekir. Pedagojik yeterlilikler de dâhil, bir çocuk kütüphanecisinde bulunması gereken meziyetlerin en başında, uzman bir bilgi profesyoneli olması yer alır. Söz konusu formasyona sahip kütüphaneci, çocuk ile bilgi arasında kurulacak ilişkinin sağlıklı ve uzun erimli olmasını sağlayacaktır ki bu da bir çocuk kütüphanesinin asıl varlık nedenidir.

Çocuk kütüphanelerinde personelin kişilik ve nitelik özellikleri, bu kütüphanelerde verilen hizmetlerin yapısına uygun olmalıdır. Personelin erken çocukluktan gençlik dönemine kadar her çocuk grubunun gelişimini ve gereksinimlerini karşılayabilecek bir eğitim geçmişine sahip olması zorunludur. Çocukların bireysel özelliklerine uygun okuma materyali önerebilmeleri için kütüphanecilerin, çocuk edebiyatının tamamına hâkim olmaları gereklidir. Erken yaş dönemlerinden itibaren çocukların zihin

dünyalarını ve hayal güçlerini geliştirebilmek, zengin bir kelime birikimi ile konuşabilmelerini sağlamak, onların bireysel özellikleri doğrultusunda daha yoğun bir okuma programına alınmalarını gerekli kılar. Bu bakımdan söz konusu hedefe ulaşabilmek için de yürütülen aktivitelerin tamamının asıl amacı, çocukların okuma alışkanı birer fert olmalarını temin etmek olmalıdır.

Bilgi ve belge yönetimi disiplininin gerçekleri ile şekillenen ve pedagojik özelliklerle daha detaylı hale gelen çocuk kütüphanesi personelinin sahip olması gereken beceriler konusunda kullanıcıların bu kütüphanelerden beklentilerini bilmek yol gösterici olacaktır. Bu beklentiler ise şu şekilde sıralanabilir (Öçalan, 2018, s. 104);

- Çocukların ve gençlerin gerek tek başlarına gerekse aileleri ile okuma, aktiviteler yapma, hoş vakit geçirme gibi eylemlerini gerçekleştirebilecekleri elverişli, samimi, güvenli, engelsiz ortamların oluşturulması,
- Zengin ve biliş düzeylerine uygun koleksiyona sahip olması,
- Teknoloji ve multimedya becerilerine erişim kolaylığı sağlanması,
- Yerel ve yöresel kültürel mirasın tanıtılmasında aracı olunması,
- Varsa etnik azınlıklar ile genel geçer dünya dillerine ait kaynaklara yer verilerek toplumsal entegrasyon ve gelişime doğrudan katılması,
- Ailelerin çocuk/genç yaş gruplarına ait gelişim ve becerilerini artırma çalışmalarına yer verilmesi,
- Kütüphaneyi kullanma alışkanlığı ve okuma alışkanlığı kazandırma misyonunun işlevsel hale getirilmesi,
- Dolaylı da olsa, toplumun kültürel ve sosyo-ekonomik kalkınmasına destek sağlanması.

Çocuk kütüphaneleri, hedef grubu içerisinde bebekler, erken çocukluk dönemindekiler, okul öncesi ve sonrası çocuklar olmak üzere yaşları birbirine yakın olmasına rağmen, fiziksel ve psikolojik gelişim düzeyleri birbirinden uzak gruplara hizmet vermek üzere planlanırlar. Bu bakımdan okuma, dinleme ve oynama temeline dayalı çok zengin ve çeşitli aktivitelere ev sahipliği yaparlar. Söz konusu kullanıcı ve hizmet çeşitliliği, okul kütüphanelerinde bina olarak genelleştirilen mekân özelliklerini daha önemli ve öncelikli bir noktaya taşımaktadır. Bu noktada kütüphane mekânları

konusunda öncelikli olarak bağımsız çocuk kütüphaneleri ve genellikle halk kütüphaneleri bünyesinde ayrı bir alanda hizmet veren çocuk bölümü olmak üzere iki farklı yapının olduğunu belirtmek gerekir. Hangi yapıda olursa olsun, bina tasarım ve düzenlemesinde öncelikle kütüphanenin hedefleri, felsefesi, politikaları, organizasyonu ve hizmetler arası ilişkileri belirtilmelidir.

Çocuk kütüphanelerinde bina konusunda söylenilmesi gereken öncelikli ayrıcalık, bu kütüphanelerin ya da halk kütüphaneleri içindeki çocuk bölümlerinin tam anlamı ile birer öğrenme mekânı olmasıdır. Bununla birlikte bina, verilmek istenen hizmetlere uygun bir biçimde tasarlanmalı ve kullanıcı odaklı fiziksel ortam hedefi elden geldiğince korunmalıdır. Eğer olanaklı ise kütüphanenin bir bahçesinin olması, yatay şekilde konumlandırılması, yaş gruplarına cazip gelecek şekil, plan, renklerin kullanılması ve iç mekânın çocukların ilgisini ve dikkatini çekecek unsurlarla donatımı sağlanmalıdır. Bu süreç; çocuk dünyasına uygun tasarım/yerleştirme, uygun mobilya, parlak ve ilgi çekici renklerle boyanmış duvarlar, iyi ışık ve aydınlatma, oturmaya ve düşmelere uygun zemin, resim vb. malzemelerle süslenmiş iç ortam, oyun alanları ve oyuncaklar şeklinde detaylandırılabilir.

Çocuk kütüphanelerinde mekân, birkaç yaş grubu dikkate alınarak düzenlenmelidir. Bebekler, okul öncesi çocuklar ve okul grupları şeklinde sınıflandırılacak bu gruplar, bazı çocuk psikologlarına göre daha alt ya da farklı gruplara da ayrılabilir. Örneğin Khan (2018, s. 22) çocuk kütüphanelerinde hizmetlerin ve mekânın bebeklikten gençlik dönemine kadar beş yaş grubuna uygun olarak planlanması gerektiğini belirtmektedir:

- Bebekler (early years) - (0 - 3)
- Küçük çocuklar (young children (4 - 7)
- Çocuklar (children) - (8 - 10)
- Büyük çocuklar (older children) - (11 - 14)
- Gençler (teenagers) - (14 - 19)

Edwards ve Fisher, çocuk kütüphanelerinin bina ve mimari özelliklerini; esnek, kompakt, erişilebilir, genişletilebilir, çeşitli, düzenli, rahat, konforlu, çevrede sürekliliği olan, güvenli, tasarruflu, sürdürülebilir ve kullanıcılarına canlılık katan kütüphaneler (2002) şeklinde belirlemişlerdir. Bu bağlamda çocuk kullanıcılarının yaş aralıkları ve ilgili diğer (ebeveyn, bakıcı, büyükanne, büyükbaba, öğretmen vb.) kullanıcılar da dikkate alınarak, çocuk

kütüphanelerinin tasarımında 5 temel alan belirlenmiştir ve bu alanlar şunlardır (Gower ve diğ.'den aktaran Burkut, 2018, s. 167).

- Doğru mobilyalara odaklanmak,
- Davetkâr bir öğrenme mekânı oluşturmak,
- Etkileşimli mekânlar geliştirerek hayal gücünü teşvik etmek,
- Aile katılımını teşvik edecek cazibeye sahip olmak,
- Organizasyon ve depolama hakkında düşünmek.

Çocuk kütüphanelerinin mekânsal yapısı ile ilgili evrensel hatta ulusal bir standart getirmek olanaklı değildir. Daha çok kütüphanelerin maddi yeterlilik düzeyleri arasındaki derin farklılıktan kaynaklanan bu gerçekliğe karşın IFLA bir çocuk kütüphanesi tasarlarırken olması gerekleri belirlemiştir. Mekân açısından kısmi standart anlamına gelecek bu özellikler şu şekilde listelenmiştir (2018, s. 13);

- Olanaklı ise zemin katta ve merkezi bir konum,
- Kullanıcıların yaş aralığına özel gereksinimleri olan kullanıcılara uygun bir tasarım,
- Kitap, gazete, dergi ve basılı olmayan koleksiyon için yeterli alan,
- Çeşitli aktivitelere izin veren bir esneklik,
- Uygun yön bulma tabelaları,
- Emzirme ve alt değiştirme dâhil çocuk bakımı için alan,
- Aile dostu ve tüm cinsiyetler için tuvaletler,
- Yaş aralığına göre gürültü faktörleri,
- Uygun ve yeterli doğal ya da yapay ışık,
- Yıl boyunca iyi çalışma koşullarını sağlamak için uygun oda sıcaklığı,
- Çocuk güvenliğine uygun alan ve mobilyalar.

Çocukların renkli dünyası ve fiziksel kolaylaştırıcıların öğrenme yetileri üzerindeki belirleyici etkisi dikkate alındığında, bina ve mekân özellikleri olumlu çocuk kütüphanesi algısının yaratılmasında şüphesiz son derece

önemlidir. Ancak, tüm bunların doğrudan ekonomik olanaklarla ilgili olduğunu da unutmamak gerekir. Bu noktada bilgi merkezleri dünyasının temel unsurlarından biri olan bütçeye odaklanmak ve ele almak gerekir.

Bütçe ve çocuk kütüphanesi ilişkisinde ilk söylenilmesi gereken konu, ister bağımsız bir çocuk kütüphanesi, isterse halk kütüphanesi içinde çocuk bölümü olsun, mutlaka bağımsız bir bütçeye sahip olunması gerekliliğidir. “Temel gereksinimlerden geriye para kalırsa, çocuk bölümü ya da çocuk kütüphanesi için harcarız” zihniyeti, bütçe açısından çocuk kütüphanelerinin önündeki en büyük tehdit olarak görünmektedir. Çocuk kütüphanecilerinin kütüphanenin ya da çocuk bölümünün gereksinimlerini nasıl belirleyeceklerini iyi bilmesi ve bu doğrultuda bir bütçe planı geliştirmesi, söz konusu tehdidin önemli savuşturucusu olacaktır. IFLA’nın bu konudaki önerileri şöyledir (IFLA guidelines for library services to children aged 0-18, 2018, s. 8);

- Kuruluşun bütçeleme sürecini anlamak,
- Faaliyet veya gelir bütçeleri dâhil olmak üzere bütçe döngüsü için zaman çizelgesini öğrenmek,
- Bütçede yer alan kilit personeli bilmek.

Çocuk kütüphanelerine bütçe ayrılması ve bu bütçenin kullanımında, “çocuklar en değerli yatırımdır” (IFLA Çocuk Kütüphanesi Hizmetleri İçin İlkeler, 2011, s. 548) ilkesini sürekli göz önünde bulundurmak gerekir. Bu farkındalık, çocuk kütüphaneleri dünyasında bütçenin belirlenmesi ve harcanması konusunda söz sahibi olan tüm paydaşların daha esnek, arzulu ve fedakâr olmalarını sağlayabilir. IFLA, çocuk kütüphanelerinde bütçe harcamalarının yapılacağı gider kalemlerini şu şekilde listelemiştir (IFLA, 2018, s. 8)

- Yeni kaynaklar (örneğin kitaplar, süreli yayınlar, oyuncaklar ve oyun araçları, multimedya ve dijital materyaller, makerspace faaliyetleri için malzeme),
- Yeni aygıtlar (tablet, konsol),
- BİT (Bilgi İletişim Teknolojileri) donanım, yazılım ve lisanslama masraflarını kullanmayla ilişkili maliyetler,
- Malzemeler ve yönetim materyalleri,
- Tanıtım etkinlikleri ve materyaller,

- Programlar ve etkinlikler için finansman,
- Tanıtım ve pazarlama için finansman,
- Personel eğitimi ve gelişimi,
- Personel maaşları,
- Kira, temizlik, aydınlatma ve ısıtma gibi genel masraflar,
- Kütüphane yönetim sistemi maliyetleri.

IFLA'nın evrensel düzeyde referans alınan bütçe harcama kalemleri listesinde de görüldüğü gibi, öncelikli harcama kütüphane dermesi ve geliştirilmesine ayrılmış durumdadır (IFLA, 2018). Aynı zamanda en büyük harcama kalemini oluşturan dermenin, *çocuk dermesi* olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu noktada sergilenecek doğru tercih ve başarı, çocukların yarınlarında da kitapla ve kütüphane ile kuracakları bağın güçlü ve kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, bütün bilgi merkezi türleri arasında koleksiyon geliştirme ve seçiminde en dikkatli ve özenli davranılması gereken kaynaklar çocuk kitaplarıdır. Zira nitelikli, kullanıcıların beğenisini kazanan ve gereksinimlerini karşılayan iyi bir derme, pek çok olumsuzluğu görünmez kılacaktır.

Çocuklar, birbirine yakın yaş aralıklarında, birbirinden tamamen farklı gelişim ve öğrenme pratikleri gösterirler. Her bir gelişim çağının dil, konu, anlatım, biçimlendirme özellikleri birbirinden farklıdır. Bir yaş grubu için uygun olan kaynak, başka bir yaş grubu için uygun olmayabilir. Bu nedenle çocuk kütüphanelerinde her yaş grubuna uygun dermenin bulunması son derece önemlidir. Koleksiyon oluşturmada dermenin seçimi ve içeriği kadar niteliği de dikkate alınmalıdır. IFLA, çocuk kütüphanelerinde yer alacak dermenin özellikleri ile ilgili olarak paydaşlara yüksek nitelik, yaşa uygunluk ve güncel ve doğru bilgi (2018) ölçütlerini önermiştir. Çocuk Kütüphaneleri Çalıştayı'nda, aralarında psikolog, yayıncı, pedagoğ ve akademisyenlerin de olduğu uzman grup, çocuk kitaplarının seçiminde dikkate alınması gereken ölçütlerin bazılarını şu şekilde listemektedir (2018, ss. 49-52):

- İyi bir kitabın çocuğu okuma kültürü ile tanıştılabileceği; niteliksiz bir kitabın da kitap, kütüphane ve okumadan soğutabileceği gerçeği her bir yayının seçiminde mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

- İçerik ve kitabın değeri açısından çocuklara uygun kitaplar seçilmelidir.
- İçerięinde tutarsızlıklar olan, çocuęun fiziksel, zihinsel ve dūşünsel gelişimini olumsuz etkileyecek kitaplar koleksiyon dūşında tutulmalıdır.
- Kitaplarda edebi yeterlilik ve sanatsal duyarlılık gözetilmelidir.
- Bu kütüphane türünün hedef kitlesi olan çocukların yaş grupları mutlaka dikkate alınmalı.
- ocuğu özel kılan asıl yanın hayal dünyası olduğu gerçeği referans kabul edilmeli.

ocuk kütüphaneleri ve derme konusunda önemli olan bir başka konu da koleksiyonun çeşitliliğidir. Bu bağlamda nitelikli (fiziksel ve içerik yönünden iyi), yaş gruplarına uygun ve çocukların okumaktan hoşlanacakları türde kitaplar seçilmelidir. Kütüphanede CD, DVD gibi kitap dūşı materyaller de olmalıdır. Okul öncesi çocuklar için resimli kitaplar özellikle önemlidir. Kütüphaneler ocuklara ödünç verilebilecek yapboz ve oyuncak gibi koleksiyonu da sunmalıdır. Her kütüphane türünde olduğu gibi ocuk kütüphanelerinde de bilgi ve eğitim gereksinimine yönelik dermeye de yer verilmelidir. Bu noktada özellikle örgün eğitim kurumları ile yürütülecek işbirliği son derece önemlidir. ocuk kütüphanesi hizmeti bir halk kütüphanesi bünyesinde yürütülüyor ise ilgili literatürdeki ortak tavır, toplam dermenin %25'inin ocuk bölümüne ayrılması gerektiği şeklindedir. Derme açısından her türlü ölçüt ve gerekliliğin başarısının göstergesi ise şüphesiz kullanıcıdır. ocuk kütüphanelerinin kullanıcılar açısından asıl hedef kitlesi 0-18* yaş arası çocuklardır. Çocuklar davranış şekilleri, yetiştikleri bölgeler/aileler, kültürel özellikleri vb. açıdan mutlak farklılıklara sahiptirler (Yıldırım ve Akkaya, 2018, s. 509). Bu noktada daha da önemli olan unsur, söz konusu farklılıkların sürekli bir değişim içinde olması ve bu değişimin kütüphane yaklaşımlarını da farklılaştırması olasılığıdır. Çocukların yanı sıra özel ihtiyaçları olan gruplar, ebeveynler, bakıcılar ve çocuklar, kitap ve medya

* Bu konuda üst limitin kaç yaş olması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. ocuk kütüphaneleri ile ilgili çalışma ve araştırmaların tüm dünyadaki referans merkezlerinden biri olan IFLA, yaş aralığını 0-18 olarak belirlemiştir. Söz konusu eğitim, IFLA'nın misyonu dikkate alınarak bu çalışmada da referans kabul edilmiştir.

alanlarında çalışan diğer yetişkinler de çocuk kütüphanelerinin potansiyel kullanıcı grubunu oluşturmaktadır (IFLA, 2018, s. 5). Çocuk kütüphanelerinde tüm bu gruplar da düşünülerek hizmetlerin geliştirilmesi ve bu doğrultuda hareket edilmesi, çocuk kütüphanelerinin kullanılabilirliğini ve görünürlüğünü artıracaktır.

Çocuk kütüphanelerinin demesine dair standartlar söz konusu olduğunda iki temel yaklaşımla hareket edilmesi önerilebilir. Koleksiyonun çocukların yanı sıra kütüphane eşlikçilerini de kapsayacak bir anlayışla geliştirilmeye çalışılması bu yaklaşımların ilkidir. Böylece kütüphane-kullanıcı örtüşmesi daha yüksek düzeyde sağlanacak ve bu durum kütüphanenin yerliliğini arttıracaktır. Diğer yaklaşımda ise koleksiyonun türüne ilişkin nitelik ve nicelik dengesinin korunması gerekliliğidir. Kitap, sesli kitap, çizgi roman, dergi, CD, DVD, video oyunları, müzik, film, e-kitap, eğitim ve eğlence yazılımı, veri tabanları dâhil olmak üzere dijital kaynaklar gibi çeşitlilikle birlikte bu kaynakların niteliğine dikkat edilerek derme geliştirme süreci yürütülmelidir. Bu sürece çocuk ve kütüphane eşlikçilerinin de dâhil edilmesi hem yaşamsal bir gereklilik hem de kütüphaneye karşı duyulacak saygı ve sempatinin kolaylaştırıcı unsurudur.

Çocuk kütüphaneleri tarafından ortaya konacak her türlü amaç, ilke ve görev içerikleri, temelde başta çocuklar olmak üzere tüm kullanıcıların kütüphane ilişkisinin gelişimine ilişkindir. Bu konuda sağlanacak başarı, kullanıcıların çocuk kütüphanelerine ya da kütüphanelerin çocuk bölümlerine yakınlık duymalarını sağlayacaktır. Böylece başta çocuklar olmak üzere, çocuk kütüphanesinin kullanıcıları gelecekte de düzenli ve bilinçli kütüphane kullanıcısı olma kimliğine yakınlaşacaklardır.

Çocuk Kütüphanelerinde Yönetim, Örgütsel Yapılanma ve Mevzuat

Çocuk kütüphanelerinin örgütsel yapılanması ve yönetim anlayışına bakıldığında, evrensel ve ulusal anlamda halk kütüphanelerinin yönetim ve örgütsel yapılanma yaklaşımlarının model alındığı görülmektedir. Bu noktada üç farklı organizasyon yapısından söz edilebilir;

- Merkezi yönetime bağlı olarak hizmet veren çocuk kütüphaneleri

- Yerel yönetimlerin sorumluluğu ve yürütücülüğünde hizmet veren çocuk kütüphaneleri
- Özel kurumların bünyesinde çalışmalarını sürdüren çocuk kütüphaneleri

Ülkelerin federal yapıları, merkezi örgütlenmeleri, yerel yönetim teşkilatlanmaları, ulusal kültür politikaları gibi pek çok unsur, çocuk kütüphanelerinin yönetim sistemleri ve hiyerarşik yapılanmalarında belirleyici rol oynamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu üç yönetim anlayışı içerisinde sayıca en az görülen ve görece daha yeni olan uygulama, özel kurumların bünyesinde çalışmalarını sürdüren çocuk kütüphanesi modelidir. Bu bölümde, çalışmanın sınırları da dikkate alınarak çocuk kütüphanelerinin yalnız Türkiye'deki yönetsel yapılanmaları ayrıntılandırılmıştır.

Türkiye, çocuk kütüphanelerinin yönetsel yapılanmasında her üç türden örneğin de uygulandığı ülkelerden biridir. Ülkemizde sorumluluk ve yürütücülüğü merkezi otoritenin kontrolünde olan çocuk kütüphaneleri Kültür ve Turizm Bakanlığı ana hizmet birimlerinden olan Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet vermektedir. Bu kapsamda hizmet veren çocuk kütüphaneleri kamu kurumu statüsündedir. Temel gereksinimleri ve hizmet yeterlilikleri doğrudan Genel Müdürlük tarafından karşılanan bu kütüphaneler, hizmetlerini yürütürken hizmet verdikleri bölgedeki diğer kamu kurumlarının farklı desteklerini de alabilmektedirler.

Merkezi yönetime bağlı olarak hizmet veren çocuk kütüphaneleri mekânsal durum açısından iki farklı yapıdadır. Bunlardan ilki bağımsız bir binada hizmet veren çocuk kütüphanesi, diğeri ise halk kütüphanelerinin içerisinde bağımsız bir bölüm oluşturularak tasarlanan çocuk kütüphanesi şeklindedir. Bir halk kütüphanesi bünyesinde bağımsız birim olarak hizmet veren çocuk kütüphaneleri, yönetim, işleyiş ve idari yapılanma açısından doğrudan halk kütüphanelerine bağlıdır. Bu bağın en öncelikli paydaşı aynı mekânda hizmet veriyor olmalarıdır. Ayrı bir binada hizmet veren çocuk kütüphaneleri için de benzer organik bağ geçerlidir. Zira ülkemizde merkezi yönetime bağlı olarak hizmet veren bağımsız binalı çocuk kütüphaneleri, her durumda bir halk kütüphanesinin parçasıdır ve yönetim açısından bu halk kütüphanesine bağlıdır.

Ülkemizdeki merkezi yönetime bağlı bağımsız çocuk kütüphanelerinin mimari ve mekân özellikleri dikkate alındığında, üç temel bina özelliğinin

olduğu görülür (Burkut, 2018, s. 169). Söz konusu eğilim, küçük nüans farklılıkları ile yerel yönetimlerin çocuk kütüphanesi mekânlarının tercihinde de gözlenmektedir. Bu türler şu şekildedir;

- Çocuk kütüphanesi olarak tasarlanan yapılar,
- Farklı bir işlevsel amaçla tasarlanıp çocuk kütüphanesine dönüştürülen yapılar,
- Çocuk kütüphanesine dönüştürülen tarihi yapılar.

Genel adlandırma ile belediyeler olarak tanımlanan yerel yönetimler, 2005 yılında yürürlüğe giren Belediye Kanunu'nda şu şekilde tanımlanmıştır; “Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi.” Aynı kanunda belediyelerin görevleri de; “imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı..., kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini” yapmak ve yaptırmak şeklinde listelenmiştir (Belediye Kanunu, 2005). Belediye Kanunu ile birlikte ülkemizde belediyelerin kültür hizmetleri bağlamında kütüphane ve bilgi hizmetlerine üst yasal dayanak oluşturan Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. Maddesi;

m) Büyükşehirin bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlenme, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek.

n) Gerektiğinde sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakımını, onarımını yapmak ve gerekli malzeme desteğini sağlamak.

v) Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak şeklinde kurgulanmıştır (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004).

İlgili mevzuat maddelerine göre, yöre halkına yönelik kütüphane hizmetleri de belediyelerin asli vazifelerindedir (Akkaya, 2018a, s. 335). Günümüzde bir belediyenin çağdaş yerel yönetim birimi olabilmesi için, kültürel roller ve sorumluluklar da üstlenmesi beklenmektedir. Hatta bu görev tanımları, belediyelerin temel sorumlulukları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda kütüphane ve bilgi hizmetleri vermeden belediyelerin hem çağdaş yönetim yapıları olmaları, hem de kültürel işlevlerini yerine getirmeleri olanaklı değildir (Yılmaz, 2016, s. 45). Belediyelerin kütüphane hizmetlerine dikkat edildiğinde, en yaygın ve önemsenen hedef kitlenin çocuklar olduğu görülmektedir. Özellikle yeni bin yıl ile birlikte, büyükşehir, il ve ilçe belediyelerinin olanakları ölçüsünde çocuk kütüphanesi ve hizmetlerini bünyelerine devşirmeye ve bu alandaki yeterliliklerini seçmeni ikna etme aracına dönüştürmeye başlamışlardır.

Ülkemizde yerel yönetime bağlı olmanın tüm avantaj ve dezavantajlarını baştan bünyelerine katarak kapılarını kullanıcılarına açan belediye çocuk kütüphanelerinin bina özellikleri, koleksiyonu ve kullanıcı görüntüsü merkezi yönetime bağlı çocuk kütüphanelerinden çok farklı değildir. Bir kütüphanenin temel unsurları açısından asıl farklılık, bütçe ve personel unsurlarındadır. Her iki unsur açısından yeterliliği, özeni, liyakati ve sürekliliği belirleyecek kilit unsur yöneticilerin ve karar vericilerin çocuk kütüphanelerinin önemi ve gerekliliği ile ilgili farkındalık ve bilinçlilik düzeyleri olacaktır. Bu noktada ülkemizdeki belediyecilik anlayışının henüz yeter düzeyde olmadığını söylemek ise yanlış olmayacaktır.

Hizmet yetenek ve yeterlilikleri, kütüphaneciliğin temel unsurlarının karşılanması düzeyleri ve hedef kitle özellikleri açısından genel bir çizgi oluşturmanın çok daha zor olduğu özel kurumların hamilik yaptığı çocuk kütüphaneleri, ülkemizde son dönemde bu bilgi merkezi türüne verilen önemin bir yansımasıdır. Özellikle çocuklara yönelik etkinliklerin çok daha kolay bir biçimde sosyal sorumluluk ve sponsorluk gibi günümüzde halkla ilişkiler ve pazarlama açısından son derece önemli kavramları çağrıştırması bu yönelimin biraz daha uzak ilişki zincirindeki gerekçesidir. Bilinirlik, sempati kazanma ve destek sağlama açısından önemli bir ikna aracına dönüştüğü deneyimlenen özel kurumlara bağlı çocuk kütüphanelerinin sayısının gelecekte daha da artacağı öngörülebilir.

Merkezi yönetime bağlı olarak ayrı bir binada ya da halk kütüphanesi içinde bağımsız bir alanda hizmet veren çocuk kütüphaneleri, mevzuat açısından

halk kütüphanelerine yönelik yürürlükte olan mevzuat unsurlarına tabidir. 11 Ocak 2012 tarihinde, 28170 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren *Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği*, ülkemizde merkezi yönetime bağlı faaliyet gösteren çocuk kütüphaneleri için asıl mevzuat unsurudur. Bu yönetmelik 1982 yılında yürürlüğe giren *Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği* yürürlükten kaldırılmış (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012a), çocuk kütüphaneleri halk kütüphanesi yaklaşımı ve anlayışının içine taşınmıştır. Yönetmelikte dikkat çeken ilk farklılık, yürürlükten kaldırdığı yönetmelikler kadar ayrıntılı olmamasıdır (Akkaya, 2018b, s. 111). Evrensel standartların ön planda olduğu ve kütüphane yeterliliğinin bu standartları karşılama düzeyine göre belirlendiği kullanıcılara, ama daha çok da teknik hizmetlere yönelik ayrıntılar, aynı yıl yürürlüğe giren *Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphane Hizmet Esasları Genelgesi*nde (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012b) verilmiştir. Bu açıdan, çocuk kütüphaneleri mevzuat ilişkisi ortaya konmak istendiğinde, *Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği* ile *Kütüphane Hizmet Esasları Genelgesi* birlikte düşünülmeli ve ele alınmalıdır.

Yerel yönetim sorumluluğu ve yürütücülüğünde hizmet veren çocuk kütüphaneleri için görev, yetki ve sorumlulukları belirleyen asıl yasal düzenlemeler *Belediye Kanunu* ile *Büyükşehir Belediyesi Kanunu*dur. Belediye Kanunu'nun çocuk kütüphaneleri için ifade ettiği mevzuat ve çerçevesine yukarıda değinilmiştir. *Büyükşehir Belediyesi Kanunu*, belediyenin aralarında kütüphane hizmetlerinin de olduğu kültürel sorumluluklarını biraz daha ayrıntılı ele almıştır. Belediyelerin seçmenlerine karşı bu sorumlulukları yerine getirmesi bir tercih değil, zorunluluktur. Kanunun yukarıda verilen 7. Maddesine benzer biçimde;

13. Maddesi; Belediye, hemşeriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar.

77. Maddesi; Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular şeklinde düzenlenmiştir (Belediye Kanunu, 2005).

Türkiye’de kütüphane ve bilgi hizmetlerinin, çevre düzenleme, altyapı vb. gibi belediyelerin asıl hizmet listesinde yer alması ağırlıklı olarak son çeyrek yüzyılda yaşanan bir değişimdir. Çocuk kütüphaneleri bu değişimin eylem ve söylem açısından en önemli aktörü olarak görünmektedir. Yukarıda kısaca değinilen ilgili mevzuat unsurlarına dayandırılarak yürütülen çocuk kütüphanesi hizmetleri konusunda ulusal bir standardın olduğu söylenemez. Bu noktada çocuk kütüphanelerinin hizmet yeterliliğini ve yeteneğini belirleyen iki temel unsur ilgili belediyenin olanakları ve seçmenlerin talepleridir (Akkaya, 2018a, s. 335).

Özel kurumların girişimi ve desteği ile hizmet veren çocuk kütüphaneleri için herhangi bir mevzuat unsurundan ve yaptırımlarından söz etmek olanaklı değildir. Bu şemsiye altında faaliyetlerini yürüten çocuk kütüphanelerinde işleyişin düzenlenmesi ve kuralların belirlenmesi doğrudan ilgili kurumun tasarrufu ile şekillenmektedir. Destekçi kurumun yöneticileri ve karar vericilerinin kütüphaneye yaklaşımları, düzenleme ve kuralların ulusal ve evrensel standartlar karşısındaki yerini belirleyecektir.

Çocuk Kütüphanelerinin Özel Yanı ve Hizmetlere Yansıması

Çocuk kütüphanelerini bilgi merkezleri dünyasında özel kılan en temel farklılık, kullanıcılarının özel olmasıdır. Bu kütüphane türünü niteleyen diğer tüm unsurlar, çocuklar ve onların tarifi beceri, hatta uzmanlık isteyen benzersiz dünyasının özgüllüğü ile birlikte değer kazanır. Çocukların başta internet olmak üzere, bilişim teknolojilerinin yönlendirmesi sürecinin en edilgen grubunu oluşturması, söz konusu ayrıcalığın önemini daha da derinleştirmiştir. Zira yaşanan kısmen kontrolsüz değişim yalnız iletişim, söylem ve eylem biçimini değil, çocuğun öğrenme alışkanlıklarını, eğlenme biçimlerini ve sosyal bir varlığa dönüşme sürecini de farklılaştırmış durumdadır.

Aynı zamanda yenilenme olarak da telaffuz edilen bu değişimin bilgi merkezleri dünyası açısından anlamı; bilgi anlayışı, bilgiyi gereksinim görme biçimi, beklentileri ve tepkileri en zor kestirilebilecek kullanıcı grubu demektir. Bu nedenle bir çocuk kütüphanesinin yetenek ve yeterliliğinden söz edilecekse, kriteriz alınacak öncelik unsur kütüphanenin çocuklara ne sunduğu, ne kattığı ve onların gözünde ne anlama geldiğidir. Temelde iletişime dayalı bir ilişkinin ifadesi olan söz konusu çocuk kütüphanesi-çocuk

teması bu bilgi merkezi türünün öznel yanını oluşturur. IFLA'nın 2003 yılında yayınladığı Çocuk Kütüphaneleri Hizmet İlkeleri rehberini gözden geçirip daha kapsamlı hale getirerek 2018 yılı (Haziran) içinde yeniden yayınlaması da çocuk kütüphanelerinin öznel yanı konusunda yaşanan değişim ve gelişmenin (IFLA, 2018, s. 4) bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Çocuk kütüphanelerinin hizmetleri söz konusu olduğunda, çocuklar ve çocuklarla birlikte kütüphane kullanıcısı olan diğer aktörler (anne-baba, büyükanne-büyükbaba, kardeş, bakıcı, öğretmen vb.) biçiminde temel bir ayırım yapmak, hizmet yeterliliği açısından anlamlı olacaktır. Bu noktada özellikle çocuklara yönelik hizmetler söz konusu olduğunda da okul öncesi dönem ve okul dönemi şeklinde içsel bir sınıflandırma, kütüphanenin hizmet kalitesi ve kullanıcıların hizmetlerle bütünleşme pratiği açısından değerli olacaktır.

Okul öncesi çocuklara yönelik kütüphane hizmetlerinde çocuk-kitap ilişkisi ve çocuğa kütüphane bilincinin kazandırılması temel amaçtır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde oyun odaklı yaklaşım ve uygulamalar önemli kolaylaştırıcılar olacaktır. Genellikle 0-6 yaş grubu olarak tanımlanan okul öncesi kullanıcılar için kütüphane kitap, oyuncak, oyun ve çoklu ortam türlerinden oluşacak koleksiyon ve hizmet çeşitliliğinin arasında bir denge kurmalıdır. Söz konusu kaynaklar ve hizmetlerin verimliliğini arttırmak için sürece, aile katılımının sağlanması son derece önemlidir. Zira bu yaş grubunda yer alan çocuklar için dışarı ile temas ve etkileşim aile ile birlikte çok daha kolay olabilmektedir. Kütüphane hizmetleri açısından çocuk-aile birlikteliğinin en kolay somutluk kazandığı alanlar yaratıcı drama ve atölye etkinlikleridir. Bu noktada etkinliğin yürütücüsünün ilgili konularda uzmanlaşmış olması ve özellikle çocuklarla aynı dili kullanabilme becerisi, öncelikli gereklilik olmalıdır. Drama ve atölye etkinliklerinin yanı sıra okul öncesi dönem çocuklar ve kütüphane eşlikçilerine yönelik diğer kütüphane hizmetleri şu şekilde listelenebilir (Çocuk Kütüphaneleri Çalıştayı, 2018, s. 28);

- Bebek ve çocukların dil ve okuma becerilerinin gelişimi için okumanın/sesli okumanın önemi konusunda aileleri bilgilendirmeye yönelik hizmetler,
- Çocukların gelişimi ve okul öncesi becerilerini iyileştirmeye yönelik kütüphane koleksiyonunun kullanımına ilişkin olarak çocukların kütüphane eşlikçilerinin bilgilendirilmesine yönelik hizmetler,

- Çocuk kütüphanesindeki koleksiyonun yaş gruplarına uygunluğu konusunda kolaylaştırıcı ve öğretici hizmetler,
- Çocuklara ve kütüphane eşlikçilerine öykü anlatma ve öyküleri birlikte yorumlama odaklı hizmetler,
- Kütüphanenin önemi konusunda aileler ve bakıcıları bilinçlendirmeye yönelik hizmetler,
- Çocuğun kütüphane eşlikçilerine kütüphane kültürü kazandırmaya yönelik hizmetler.

Çocuk kütüphanelerinin okul dönemi kullanıcılarına yönelik hizmet yelpazesi doğal olarak çok daha geniştir. Çocuğun tek başına okuma ve okuduğunu anlama ile gerektiğinde anladıklarını aktarabilme becerisi bu çeşitliliğin asıl kaynağıdır. Eğitici ve eğlendirici kitap ve okuma odaklı oyunlar, kitap tartışma saatleri, çocuklara yönelik ödüllü yarışmalar, günlük okuma saatleri, yazar, çizer ve sanatçı buluşmaları, çocukların kendilerinin yapacağı çocuk dünyasına ilişkin sunumlar, yabancı dil, satranç, resim, kodlama vb. kurslar, münazara çalışmaları, tiyatro ve film gösterimleri, küçük çaplı bilimsel etkinlikler, çocukların sergileyeceği tiyatro gösterileri, kütüphane haftası etkinlikleri, kütüphane kullanım eğitimleri vb. söz konusu hizmet çeşitliliğinin göstergesidir. Bu hizmet türlerini ve etkinlikler listesini daha da zenginleştirmek olanaklıdır.

Özellikle okul dönemi çocuklara yönelik kütüphane hizmetlerinin çeşitliliği, içeriği, uygulama yöntemleri konusunda kütüphanenin olanakları, kütüphanecinin ufuk açıklığı ve kurumsal-bireysel işbirliği becerisi doğrudan belirleyici olacaktır. Söz konusu hedef kitleye yönelik hizmetler noktasında belirleyici olan diğer bir faktör de şüphesiz kütüphane kullanıcılarıdır. Çocukların ve kütüphane eşlikçilerinin kütüphaneden beklentileri ve talepleri çocuk kütüphanesini ve kütüphanecisini istemli ve/veya istemsiz olarak harekete geçirecektir.

Çocuk kütüphanelerinin toplumsal öneminin farkındalık düzeyinin gelişmesine ve kütüphanelerin yeterliliklerinin artmasına paralel olarak, çocukların kütüphane eşlikçilerine yönelik hizmetleri de nitelik ve nicelik olarak çeşitlenmektedir. Çocukların kütüphane eşlikçilerinin, kütüphanede keyifli zaman geçirebilecekleri mekânların oluşturulması, eşlikçilerin çocuklarla birlikte kitap okumaya özendirilmesi, kütüphane dermesinde eşlikçilere hitap eden kaynaklara da yer verilmesi ve bu konuda duyuruların

yapılması, kütüphane eşlikçilerine yönelik önemli hizmetlerdir. Bunun yanı sıra, kütüphanede çocuk bekleyen ya da çocuk sahibi olmak isteyen aileler için anne-baba eğitimleri, internet güvenliği, evde çocuk eğitimi, çocuğa karşı şiddet, aile çocuk iletişimi gibi konularda –olanaklı ise uzmanlar eşliğinde– bilgilendirici eğitimler verilebilir. Çocuk kütüphaneleri ve hizmetlerine ilişkin bilimsel nitelikli ve kütüphane eşlikçilerinin katılımına açık etkinliklerle birlikte, koleksiyon seçimi konusunda çocukların kütüphane eşlikçilerinin aktif katılımını sağlamak, çocukların kütüphane eşlikçilerinde kütüphaneye karşı saygıyı ve kabullenmeyi kolaylaştıracaktır.

Ülkemizdeki Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı çocuk kütüphanelerinin/halk kütüphanelerindeki çocuk bölümlerinin yanı sıra belediyeler ve özel kurumların çocuk kütüphaneleri birlikte dikkate alındığında çocuklar ve kütüphane eşlikçilerine yönelik şu hizmetler yaşama geçirilebilir:

- Kullanıcıların okuma, bilgi ve kültür düzeyinin yükseltilmesine yönelik etkinlikler düzenlemek,
- Hizmet verdiği bölgenin belleğini oluşturan yazılı, basılı, görsel-ışitsel ve elektronik her türden bilgi ve belgeleri toplamak, düzenlemek, korumak ve hizmete sunmak,
- Çocuklar açısından rol model olarak görülen kişi ve karakterleri kütüphanenin cazibesinin artırılması için kullanmaya gayret etmek,
- Kullanıcıları arasında yer alan dezavantajlı grupların (engelliler, dil sorunu olanlar vb.) bilgi gereksinimlerini karşılamak üzere özel mekânlar açmak ve hizmetler sunmak,
- Bölgede yer alan eğitim kurumları ile işbirliği içinde olmak ve böylece çocukların örgün eğitim sistemi içinde de kütüphanelerle iletişimini tesis etmek,
- Kütüphane ve bilgi hizmetlerinin çağdaş, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla planlanması ve yürütülmesi adına girişimlerde bulunmak şeklinde ayrıntılandırılabilir.

Çocuk kütüphanelerinin hedef kitlesine yönelik hizmetler konusunda evrensel bir yenilenmenin gerekliliğini dile getiren IFLA, bu bilgi merkezlerinde verilecek hizmetleri aşağıdaki başlıklarda listelemiştir (2018, s. 9);

- Kütüphane ziyaretleri,

- Kütüphane tanıtımları,
- Bilgi okuryazarlığı sınıfları,
- Okuma etkinlikleri,
- Ödünç verme hizmeti,
- Kültürel programlar,
- Ödev kulüpleri,
- Yazar ziyaretleri,
- Uygulamacılarla buluşma alanları.

IFLA tarafından belirlenen bu hizmetler aynı zamanda çocuk kütüphanelerinin hizmet standartlarının da evrensel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda söz konusu hizmetleri yürütme sorumluluğu olan çocuk kütüphanecisinin mesleki yeterliliğine ilişkin akredite başlıkları ise;

- İletişim, dil ve okuryazarlık dâhil olmak üzere çocuk gelişimi ve psikolojisi kuramlarını ve bunların kütüphane hizmetleri için gerektirdiklerini anlayan,
- Tüm çocukların ve ailelerinin ihtiyaçlarını tespit etmek için belirlenmiş teknikleri kullanan, çocukların ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli eğlenceli ve ilgi çekici programları tasarlayıp bunları etkili bir şekilde sunabilen,
- Edebiyat, oyunlar, müzik ve filmler, çocukların dijital içeriği ve medyayı kullanımı, katkıda bulunan diğer çeşitli materyaller ve konu ile ilgili çocuk koleksiyonu üzerinde bilgi ve yönetim becerisi gösterebilen,
- Gelişen teknolojiler, dijital dünya ve sosyal medyadaki eğilimlerden ve onların çocuk kütüphanesi hizmetlerine olan etkilerinden haberdar olan, kütüphane kaynaklarına, programlara ve etkinliklere katılımı sağlamak için çocuklara ve ailelerine davet edici ve destekleyici bir ortam yaratabilen,
- Çocuklarla ve aileleriyle etkili iletişim kuran,

- Çocuk kütüphanesinin hizmet hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak için mevcut bütçe kaynaklarını planlayan, yöneten, kontrol eden ve değerlendiren,
- Sürekli olarak kendi kendini değerlendirme uygulamaları yapan ve mesleki gelişimini önemseyen meslek mensubu olarak belirlenmiştir (IFLA, 2018, 6).

Kütüphane, hizmetler, kütüphaneci ve kullanıcı söz konusu olduğunda beşeri aktörler açısından ilk elde akla gelmesi gereken diğer bir standart başlığı da etik değerlerdir. Her meslek grubunun olduğu gibi çocuk kütüphanecilerinin de çocuklar ve kütüphane eşlikçileri ile birlikte bir takım hizmetleri yürütürken etik standartları ve değerleri göz ardı etmeden hareket etmeleri gerekmektedir. Çocuk kütüphaneciliği etik normları; bilgiye erişim, bireye ve topluma karşı sorumluluklar, gizlilik, mahremiyet ve şeffaflık, açık erişim ve fikri mülkiyet, tarafsızlık, kişisel dürüstlük ve mesleki beceriler, meslektaş ve yönetici/çalışan ilişkilerinin düzeni biçiminde kurgulanmıştır (IFLA, 2018, s. 7). Bu etik değerlerin ülkeye hatta hizmet verilen bölgeye ve topluma göre nüans farklılıkları olabilir.

Bir bilgi merkezi türünün temel unsurları arasında yer alan kullanıcılar için standart belirlemeye çalışmak ise, kullanıcıların, özellikle de çocukların ve bilgi kaynaklarının değişken dünyasını gözden kaçırmak demektir. Bu tutum çocuk kütüphanesinin amaçlarını, işlevlerini, görevlerini, hizmet yetenek ve yeterliliklerini, yani varlık nedenini kaybetmesi anlamına gelecektir. Çocuk kütüphanelerinde kullanıcı söz konusu olduğunda hedef, sınırlamalar getirmek değil, tüm kullanıcıları dikkate alan özgürlük alanları yaratmak olmalıdır. Ancak bu sayede kütüphane çocuğun hayatında doğal bir bütünleyiciye ve eksikliği hissedilir gerekliliğe dönüşecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çocuk kütüphaneleri, çocukların bilişsel, duygusal ve fiziksel becerilerini güçlendirmek; renkli dünyalarını daha renkli ve yapabileceklerinin seçeneklerini arttırmak amacıyla kurulan kültür evleridir. Erken dönemlerde çocukların bilişsel ve duygusal özelliklerini düzenleme, davranışlarına yön verme amaçlarına yönelik hizmetlerle donatılan çocuk kütüphaneleri, bu özelliklerine bağlı olarak aynı zamanda eğitim sistemlerinin tamamlayıcısı olacak rollere de sahiptirler. Bu bakımdan, her çocuk kütüphanesinin

çocukluk döneminin karakteristiklerine ve gereksinimlerine uygun olarak planlanması ve donatılması çocuk kütüphaneleri ve kullanıcıları açısından son derece önemlidir

Okul ile birlikte aileden sonra eğitim-öğretim süreçlerinin yürütüldüğü ikinci önemli grup arasında yer alan çocuk kütüphaneleri, çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerine katkıda bulunmakla birlikte; motor becerilerinin ilerlemesine, sosyal davranışlarının olgunlaşmasına ve çevresi ile bütünleşmesine yarar sağlayacak aktivitelere ev sahipliği yapan mekânlar olarak tasarlanırlar. Bu özellikleri ile birlikte çocuk kütüphaneleri, çocukların aileleriyle birlikte yaşadığı ev; arkadaşları ve öğretmenleriyle birlikte olduğu okul; çevresiyle birlikte büyüdüğü mahalle gibi ortamlarda gördüklerinin, duyduklarının, öğrendiklerinin ve yaşadıklarının tamamını barındıran bütünleşik mekânlardır.

Sanayileşme ve kentleşme, dijitalleşme, demografik değişim ve göç gibi bugünün toplumlarının yaşadığı ve karşı karşıya geldiği olguların, günümüz modern toplumlarının geçmişten taşıdığı ve sahibi bulunduğu pek çok özelliği yitirmesine neden olduğu bilinmektedir. Günümüz modern toplumları, bir yandan daha önceleri bilinmeyen bazı kent sorunlarına yönelik çözümler üretirken, dijitalleşen dünyanın tercihi eğilim göstererek, eğitim sistemlerinin yenilenmesine yönelik çaba sarf etmeyi sürdürmekte; diğer yandan da daha az çocuklu ailelerin çocuklarını daha iyi eğitime ve yetiştirme isteğine karşın, göçlerle birlikte baş gösteren kalabalık nüfusun ve eğitimsiz kitlenin eğitimi gibi sorunlara karşı çareler üretmeye devam etmektedir. Söz konusu durum, kamu hizmetlerinin yeniden planlanmasını ve düzenlenmesini gerektiren sebep-sonuç ilişkisi içerisinde gelecekte de etkisini sürdürmeye devam edecekmiş gibi görünmektedir. Çocuk kütüphaneleri söz konusu sorunların çözümüne katkı sağlayan kurumlar arasında yer almaktadır ve bu nedenle kamu hizmetleri çatısı altında dönüşmeye devam eden kurumlar içerisinde bulunmaktadır. Büyük oranda geleneksel özelliklerini korumaya devam eden çocuk kütüphaneleri, söz konusu gereksinimleri karşılamak üzere zaman içerisinde rollerini çeşitlendirmiş ve yoğunlaştırmıştır. Hizmetlerini daha erken yaş gruplarına göre çeşitlendirmenin yanında kütüphaneler; yaş gruplarının gereksinimlerine uygun mekânlara, daha zengin dermeye, beceri kazandırmaya yönelik eğlenceli aktivitelere, katılımcı hizmet modellerine ev sahipliği yapmaktadır. Göç sorunlarının getirdiği farklılıklarının giderilmesi için çocuk kütüphanelerinde kültürel kaynaşma, dil becerilerini artırma, aidiyet hissi oluşturma gibi aktivitelerle hizmetler de verilmektedir. Erken yaş

dönemlerinde çocukların bilişsel ve duygusal becerilerinin geliştirilebilmesi amacıyla ailelerin ve bakıcıların da kütüphanelere gelmesini sağlayacak aktiviteleri mahalle/kent sakinleriyle birlikte planlamak ve sürdürmek de çocuk kütüphanelerinin hizmet amaçları arasında yer almaya başlamıştır.

Bu bağlamda, günümüzün çocuk kütüphaneleri çocuğun bilgilendiği, öğrendiği, eğlendiği, sosyalleştiği, bireye dönüştüğü ve kaynaştığı topluma açık, bütünleşik kültür merkezleri olarak önemli roller üstlenmeye başlamıştır. Hizmetlerin çeşitlenmesi ve dönüşmesinde gözlemlenen bu durum, çocuk kütüphanelerinin dinamik bir süreç içerisinde geçtiğini de ortaya koymaktadır. Bu sürecin nedenlerinin daha iyi analiz edilmesi, çocuk kütüphanelerinin daha planlı bir düzlem içerisinde dönüşmesine ve dolayısıyla ilgili toplumsal sorunların daha hızlı ve kolay biçimde çözümlenmesine katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

- Akanwa, P. C. (2013). Public library services to children in rural areas. *Library Philosophy and Practice*. 16 Mart 2019 tarihinde <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2491&context=libphilprac> adresinden erişildi.
- Akkaya, M. A. (2018a). Çocuklarda kütüphane bilincinin ve okuma alışkanlığının gelişmesinde yerel yönetimlerin rolü: Karşıyaka Belediyesi Örneği. *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildiriler ve Posterler 14-17 Kasım 2018, Nevşehir/Türkiye* konferansında sunulan bildiri.çinde (ss. 331-342). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Akkaya, M. A. (2018b). Halk kütüphanelerinde mevzuat. Halk kütüphaneleri: Geçmişten geleceğe yönelimler ve yeni roller. H. Odabaş ve M. A. Akkaya (Yay. Haz.). içinde (ss. 95-121). İstanbul: Hiperyayın.
- Aldemir, A. (2018). Türkiye’de çocuk odaklı halk kütüphaneciliği hizmetleri. *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildiriler ve Posterler 14-17 Kasım 2018, Nevşehir / Türkiye* içinde (ss. 30-39). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.

- Alpay, M. (1991). Kütüphane: Dünyü yarına bağlayan köprü. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- American Library Association. (2015). *Firsts (library-related trivia)*. 25 Şubat 2019 tarihinde <http://www.ala.org/tools/atoz/firsts-library-related-trivia> adresinden erişildi.
- Belediye Kanunu (2005). Sayı 5393, kabul tarihi 3.7.2005. T.C. Resmi Gazete (25874, 13 Temmuz 2005).
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (1989). 22 Mart 2019 tarihinde http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf adresinden erişildi.
- Burkut, E. B. (2018). Çocuk(lar) ve mekân(lar): Çocuk kütüphanelerinin mekânsal tasarım süreci ve analizi. *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildiriler ve Posterler 14-17 Kasım 2018, Nevşehir/Türkiye* içinde (ss. 156-178). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). Sayı 5216, kabul tarihi 10.7.2004. T.C. Resmi Gazete (2553, 23 Temmuz 2004).
- Children's Libraries. (2004). 25 Şubat 2019 tarihinde <https://www.encyclopedia.com/children/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/childrens-libraries> adresinden erişildi.
- Çocuk Kütüphaneleri Çalıştayı. (2018). (Yay. Haz.) C. Polat, E. Yılmaz ve A. Kakırman Yıldız, Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Demircan, C. (2006). Türkiye'deki çocuk kütüphanelerinin halk kütüphanelerine devredilmelerinden önceki niceliksel durum (1995-2000). *Türk Kütüphaneciliği*, 20(2), 177-194.
- Gönen, M., Temiz, N. ve Akbaş, S. C. (2015). Erken çocukluk döneminde çocuk kütüphanelerinin rolü ve önemi: Bir kütüphane programı örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, (208), 76-89.
- Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği. (2012). 10 Mart 2019 tarihinde <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14656/halk-kutuphaneleri-yonetmeligi.html> adresinden erişildi.

- IFLA bebekler ve küçük çocuklar için kütüphane hizmetleri rehberi (2007).
13 Kasım 2018 tarihinde
<https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/100-tr.pdf> adresinden erişildi.
- IFLA çocuk kütüphanesi hizmetleri için ilkeler (2011). B. Yılmaz ve S. Ekici. (Çev.). *Türk Kütüphaneciliği*, 25(4), ss. 545-552.
- IFLA guidelines for library services for children (GLSC) - Working Draft. (2017). 11 Mart 2019 tarihinde
https://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/guidelines_for_library_services_for_children_draft.pdf adresinden erişildi.
- IFLA guidelines for library services to children aged 0-18. (2018). 22 Ekim 2018 tarihinde https://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/ifla-guidelines-for-library-services-to-children_aged-0-18.pdf adresinden erişildi.
- Keseroğlu, H. S. (1987). *Halk kütüphanesi politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde durum*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2014). Ben kütüphanedeyim. *Kütüphanedeyim*. 12 Mart 2019 tarihinde <https://kutuphanedeyim.org/> adresinden erişildi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2012a). Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği. T.C. Resmi Gazete 11.01.2012. Sayı: 28170.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2012b). Kütüphane Hizmet Esasları Genelgesi (2012/7, 24 Temmuz 2017). 05 Aralık 2018 tarihinde <http://www.kygm.gov.tr/Eklenti/4832,khgenelge-17.pdf?0> adresinden erişildi.
- Libraries for Children and Young Adults IFLA Section. (2003). *Guidelines for Children's Libraries Services*.
https://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/guidelines-for-childrens-libraries-services_background-en.pdf adresinden erişildi.

- Neuman, S. B., Molan, N. ve Celano, D. (2017). Bringing literacy home: An Evaluation of the Every Child Ready to Read Program. American Library Association; Association for Library Service to Children.
- Nix, L. T. (2011, 3 Şubat). Early children's rooms in public libraries. 25 Şubat 2019 tarihinde <http://libraryhistorybuff.blogspot.com/2011/02/early-childrens-rooms-in-public.html> adresinden erişildi.
- Öçalan, A. (2018). Çocuk kütüphanesi çalışanlarının nitel ve nicel özelliklerinin hizmet kalitesine etkileri. *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildiriler ve Posterler 14-17 Kasım 2018, Nevşehir/Türkiye* içinde (ss. 101-120). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Polat, C. ve Akkaya, M. A. (2018). Kütüphane bilgi kaynaklarının etkin kullanımında konu uzmanlığı ve konu rehberleri. *ÜNAK 2017 Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi Sempozyumu 12 - 14 Ekim 2017* içinde (ss. 13-20). N. Çakmak, S. Baytur ve S. Akça (Ed.). Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.
- Reitz, J. M. (2004, 2014). ODLIS: Online Dictionary for Library and Information Science. *ABC-CLIO*. 23 Şubat 2019 tarihinde https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_c.aspx adresinden erişildi.
- Sebak, R. (2011). The Carnegie Library. *Pittsburgh Magazine*. 25 Şubat 2019 tarihinde <https://www.pittsburghmagazine.com/Pittsburgh-Magazine/February-2011/The-Carnegie-Library/> adresinden erişildi.
- Yıldırım, Z. ve Akkaya, M. A. (2018). Türkiye'de IFLA Çocuk Kütüphanesi Hizmet İlkeleri'nin uygulanabilirliğine yönelik analiz: Üç büyükşehirden üç bağımsız çocuk kütüphanesi örneği. *1. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu Bildiriler ve Posterler 14-17 Kasım 2018, Nevşehir/Türkiye* içinde (ss. 502-514). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Yılmaz, B. (2016). Türkiye'de belediyelerin kütüphane ve arşiv hizmetleri: Kültür bağlamında bir perspektif denemesi. *Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu, 12-14 Mayıs 2016* içinde (ss. 35-46). B. Yılmaz, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Yay. Haz.). Bursa: Nilüfer Belediyesi.

Walter, V. A. (2001). *Children & libraries: getting it right*. Chicago:
American Library Association.